

DET ELEKTRONISKE GLOSEKARTOTEK

Lone Ambjørn
Handelshøjskolen i Århus & IT-Vest

"Uden grammatik kan vi udtrykke meget lidt, men uden et ordforråd kan vi slet ikke udtrykke noget". Citatet stammer fra den kendte engelske forsker i andetsprogstilegnelse, David Wilkins. Ingen kan vel være uenig med ham i dette udsagn, der kan tolkes som en opfordring til at give oparbejdelsen af den leksikalske kompetence meget høj prioritet i fremmedsprogundervisningen.

Inden for forskningen i leksikalsk kompetence anvender man i forbindelse med kvantitetsanalyser termen *ordfamilie*. En ordfamilie består af et basisord + bøjede og afledte former (fx find, finds, found, finder, findings). For at kunne udtrykke sig og forstå fremmedsproget på et helt elementært niveau, skal man have kendskab til 2-3000 ordfamilier. Skal man kunne forstå en autentisk tekst og på samme tid indlæringsmæssigt drage nytte af læsningen, fordres der et ordforråd på ca. 5000 ordfamilier (Hirsh/Nation 1992; Nation/Newton 1997; Coady 1997a).

Oparbejdelsen af den leksikalske kompetence kan foregå indirekte (ubevidst) og direkte (bevidst) (Nation 1990). Den *indirekte glosetilegnelse* foregår igennem ekstensiv læsning og lytning samt fri mundtlig og skriftlig kommunikation. Den *direkte gloseindlæring*, derimod, sker igennem forskellige former for aktiviteter, der specifikt fokuserer på indlæring af ordforråd. Som blot et enkelt eksempel herpå kan nævnes udenadslære af gloselister, som man ved, at nogle elever praktiserer.

Når der fortsat i fremmedsprogundervisningen ikke er den store tradition for specifikt at fokusere på oparbejdelsen af den leksikalske kompetence, hænger det sandsynligvis sammen med en formodning om, at den sikres ad den indirekte vej. Problemet er imidlertid, at ordforrådstilegnelse på denne måde går ret langsom, foruden at den ikke sikrer tilegnelse af gloser i tilstrækkelig kvantitet (Coady 1997b). Så vil vi hjælpe vores elever med hurtigere at lære flere gloser, bør vi tilbyde dem fokuserede leksikalske aktiviteter i sprogundervisningen. På denne måde skabes en kombination af den indirekte og direkte metode, hvilket udgør det optimale læringsgrundlag.

Jeg omtalte før udenadslære af gloselister som et eksempel på en fokuseret metode. Problemet er imidlertid, at denne metode, foruden at være noget kedsommelig, ikke sikrer lagring af gloserne i langtidshukommelsen, hvilket betyder, at de hurtigt glemmes igen.

Hos Henriksen (1995) kan ses en præsentation og gennemgang af andre og bedre former for fokuserede øvetyper, foruden at der henvises til en række øvelsestypologier, som man kan hente inspiration i. Samme sted understreges vigtigheden af som lærer at være i besiddelse af et batteri af forskellige ordforrådsøvelser, der kan indgå løbende i forskellige faser af et indlæringsforløb og som skal sikre variation i ordbehandlingen med henblik på lagring i langtidshukommelsen. I udvælgelsen eller udarbejdelsen af ordforrådsøvelser bør man sikre sig, at eleverne gives mulighed for gentagelse af de samme gloser flere gange i forløbet, fordi gentagelse generelt inden for sprogindlæring er en nøgelfaktor i automatiseringsprocessen.

INTERVALMETODEN

Hvad det imidlertid i de fokuserede ordforrådsøvelser kan være vanskeligt at tage højde for, er betydningen af gentagelser fordelt over tid. Allerede siden 1885 (Ebbinghaus) har man vidst, at gentagen træning med passende tidsintervaller er en mere effektiv fremgangsmåde end intensiv træning inden for et kort tidsrum. Denne viden er baseret på indlæringspsykologiske undersøgelser, der viser, at man glemmer mest indlært stof umiddelbart efter den første indlæringsfase, medens glemselsprocenten derefter daler. Det vil med andre ord sige, at man husker bedre

og bedre for hver gentagelse, i særdeleshed når intervallerne imellem gentagelserne gradvist øges.

Specifikt inden for gloseindlæring har dette indlæringspsykologiske princip fundet sin anvendelse hos bl.a. Leitner (1972), Landauer/Bjork (1978), Mondria/Mondria-De Vries (1994), som alle sammenkæder den såkaldte *intervalmetode* med direkte glosetræning via kartotekskasser og påviser denne metodes effektivitet.

Grundideen bag intervalmetoden er indlæring via gentagelser med stadigt længere tidsintervaller. Metoden går i sin enkelthed ud på, at nye gloser samt gloser, man har besvær med at huske, trænes med korte tidsintervaller, medens gloser, man bliver bedre og bedre til at huske, trænes med stadigt længere intervaller. Fordelene ved at anvende intervalmetoden til gloseindlæring er, at man kan lægge den mest intensive del af træningen på gloser, man ikke kan, og igennem gentagen træning fordelt over en længere tidsperiode bedre husker de gloser, man har trænet. Metoden sikrer, med andre ord, at gloserne lagres i langtidshukommelsen.

GTPLUS - ET COMPUTERSTØTTET GLOSEVÆRKTØJ

Tre nøgleord fra foregående afsnit karakteriserer det computerstøttede gloseværktøj *gtPlus*¹: **direkte gloseindlæring, kartotekskasse og intervalmetode**. Programmet placerer sig inden for den direkte og fokuserede metode til gloseindlæring. Dets formålet er at fremme brugerens leksikalske kompetence og dermed fungere som et supplerende værktøj til den glosetilegnelse, der ubevidst finder sted igennem den indirekte metode. Med *gtPlus* er der endvidere tale om en udvikling af den gammeldags kartotekskasse med kartotekskort og faneblade til et elektronisk glosekartotek. Og sidst, men ikke mindst, er programmets træningsdel bygget op over intervalmetoden.

gtPlus består af fire grundlæggende dele:

- indskrivning
- træning
- korrektion
- ordbog med søgefunktion

Indskrivning

Da hensigten med *gtPlus* er at tilbyde et program for brugere på alle sproglige niveauer, er der ikke indlagt et præprogrammeret, niveaubestemt ordforråd. Brugerne udvælger og indskriver selv deres gloser. På den måde risikerer de ikke at spilde tid på at træne gloser, de kan i forvejen, foruden at kartoteket fra starten skræddersys til den enkeltes behov og interesser.

Især på de indledende undervisningstrin er der en indlæringsmæssig fordel ved at samle betydningsmæssigt relaterede gloser i gloselektioner under et overordnet emne (fx beklædning, møbler, ernæring, uddannelse). *gtPlus* er opbygget på en sådan måde, at brugerne selv skal vælge en titel til gloselektionerne. Som en hjælpeforanstaltning hertil bringes i programmet forslag til 55 mulige hovedemner med 120 vejledende underemner. Forslagslisten bringes med det formål at give brugerne af *gtPlus* et indtryk af de muligheder, der er for opbygning og benævnelser af gloselektioner, således at de kan hente inspiration til udvikling af deres individuelle glosekartotek.

Men der er også mulighed for, at brugerne kan fravælge de forslag til emneopdeling, der tilbydes i programmet, og selv finde benævnelser for deres gloselektioner.

I gloseindskrivningsrammen gives der mulighed for, at man, foruden lektionstitel, den fremmedsproglige glosepost og dens oversættelse til dansk, kan anføre ordklasse, køn, eksempel på glosepostens anvendelse samt supplerende kommentarer til dens brug, fx grammatiske, se-

---

¹ Programmet er udviklet af Georg Beyer Clausen, og jeg har fungeret som pædagogisk konsulent. Praktisk info kan ses på flg. adresse: <http://gbc.design.homepage.dk>

mentiske eller funktionelle kommentarer og realia. Alt i alt vil det fremme indlæringen af en glose, at der arbejdes så meget som muligt med den, og det er grunden til, at der i indskrivningsrammen levnes mulighed for at pakke hver enkelt glosepost ind i forskellige former for relevante informationer.

Gloserne kan brugerne hente fra mange forskellige kilder, fx:

1. fra gloselister i lærebøger
2. fra læsning af skønlitteratur, tidsskrifter, aviser, faglitteratur, Internettet, (video)film, T.V., autentisk og bearbejdet lyttemateriale
3. fra andre former for direkte gloseaktiviteter
4. fra forskellige undervisningsaktiviteter, hvor eleven undervejs løbende i en glosebog har noteret sig, hvilke glosser h/n manglede for at kunne løse konkrete opgaver.

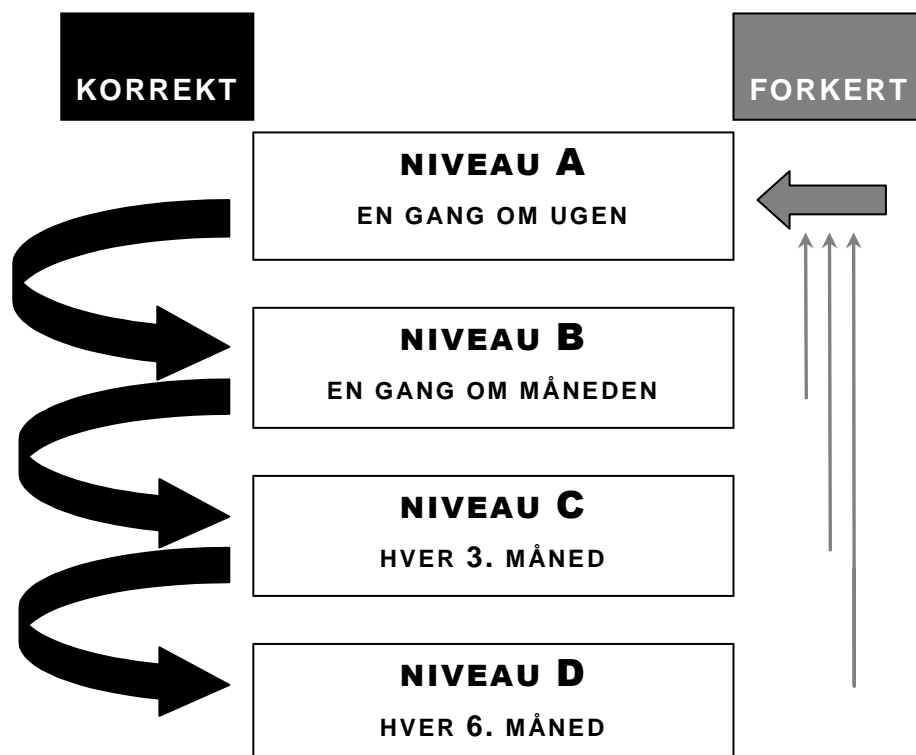
Indskrivningsarbejdet kan lattes ved at kopiere gloseposter fra elektroniske ordbøger direkte over i indskrivningsfeltet. Endvidere findes der i programmet en udklipsholder, hvortil man kan kopiere hele elektroniske tekster, fx fra Internettet. Efter en markering af de glosser, man fra teksten ønsker at overføre til sin kartotekskasse, kan de fra udklipsholderen kopieres over i indskrivningsfeltet. Den samme fremgangsmåde kan anvendes, hvis en lærer i et tekstbehandlingsprogram har udarbejdet gloselister, som h/n gerne vil have overført til elevernes glosekartotek.

Endelig skal nævnes, at der er indlagt stavekontrol, så man ikke risikerer, at eleverne indskriver og dermed indlærer forkert stavede glosser.

Træning

Programmets træningsdel er, som nævnt, bygget op omkring intervalmetoden. I praksis udmønter dette sig i, at hver glosektion pr. automatik oprettes på fire forskellige niveauer (A, B, C og D), hvor glosserne trænes med forskellige tidsintervaller.

Af nedenstående illustration fremgår det, hvordan en glosepost ved korrekt svar gradvist føres op på et højere niveau og ved forkert svar altid føres tilbage til A-niveauet, hvorfra den så systematisk trænes igen.

I forbindelse med træning af en glosektion efter intervalmetoden, er der i programmet taget højde for tre svarmuligheder, som influerer på den enkelte gloses videre færd i glosekartoteket.

Hvis brugeren svarer rigtigt uden besvær (dvs. uden at tøve, uden at skulle tænke sig om, uden at være i tvivl), overføres glosen med et klik på OP til det næste træningsniveau i systemet.

The screenshot shows a software interface with two main sections. The top section, titled 'Feedback', contains a smiley face icon and a white box with the text 'Rigtigt!'. The bottom section, titled 'Gloseflytning', contains a text box with the instruction 'Korrekt uden besvær: Klik på "OP" for at flytte glosen et niveau op.' and three buttons: 'Ned' (with a downward arrow), 'Flyt ikke' (with a crossed-out arrow), and 'Op' (with an upward arrow).

Hvis brugeren svarer forkert, føres glosen tilbage til A-niveauet med et klik på NED. (Står glosen imidlertid på niveau A, bliver den stående dér, fordi der ikke findes forudgående niveauer).

The screenshot shows a software interface with two main sections. The top section, titled 'Feedback', contains a frowny face icon, the text 'Korrekt(e) svar:', and a text box containing 'tocar un asunto'. The bottom section, titled 'Gloseflytning', contains a text box with the instruction 'Ifm. ordstillings- eller slåfejl kan evt. vælges "Op".' and three buttons: 'Ned' (with a downward arrow), 'Flyt ikke' (with a crossed-out arrow), and 'Op' (with an upward arrow).

Men der også den mulighed, at brugeren svarer rigtigt med besvær (dvs. tøver, skal tænke sig om, er i tvivl). Denne situation er der i programmet taget højde for på den måde, at et rigtigt svar altid skal falde inden for 10 sekunder. Overskrides denne frist reagerer programmet med den feedback, der kan ses nedenfor. Det vil sige, at det i så fald anbefales, at den pågældende glose bliver på det niveau, den er (der klikkes på FLYT IKKE).

The screenshot shows a software interface with two main sections. The top section, titled 'Feedback', contains a frowny face icon and a white box with the text 'Rigtigt, men...'. The bottom section, titled 'Gloseflytning', contains a text box with the instruction 'Rigtigt (med besvær): Det anbefales at lade glosen blive stående. Klik "Flyt ikke"' and three buttons: 'Ned' (with a downward arrow), 'Flyt ikke' (with a crossed-out arrow), and 'Op' (with an upward arrow).

I takt med at antallet af glosektioner vokser, og der trænes på flere forskellige niveauer, kan det blive uoverskueligt at holde styr på sin træning. Derfor anfører programmet automatisk datoer ud for hver glosektion, så brugeren både kan se, hvornår en glosektion sidst blev trænet, og hvornår den bør trænes igen.

Korrektion

I korrektionsdelen kan man rette lektionstitler, flytte og slette lektioner samt rette, flytte og slette gloseposter. Man kan således omorganisere sit kartotek efter behov. Fx i takt med at ens leksikalske færdigheder udbygges, er det ikke længere så nødvendigt at have sine gloser emneopdelt, og her er korrektionsfunktionen en nem måde, hvorpå man kan flytte gloser over i en kategori med emnemæssigt blandede gloser og slette de oprindelige emneopdelinger.

Ordbog med søgefunktion

Alle gloser, man indskriver i *gtPlus*, lagres samtidigt alfabetisk i en tovejs ordbog på tværs af gloselektionerne. Ordbogen vokser således i takt med, at der indskrives gloser. Søgefunktionen, der er tilknyttet ordbogsdelen, tillader søgning på modersmål og fremmedsprog, på ord, hele sætninger eller dele deraf. Endvidere kan søges på ordklasser, køn, eksempler og kommentarer. Søgeresultatet kan overføres direkte til et tekstbehandlingsprogram, så man kan bruge sin ordbog i forbindelse med fx oversættelser.

PROCES, DIFFERENTIERING, SELVLÆRING

Inden for den moderne fremmedsprogsundervisning står tre interrelaterede nøglekoncepter i fokus: **proces, differentiering og selvlæring**.

Med procesorienteringen, der er forankret i psykolingvistikken, sættes den individuelle læringsproces i centrum og opmærksomheden rettes mod, hvordan læring rent faktisk finder sted og hvilke faktorer, der betinger processen.

Differentieringskonceptet hænger nøje sammen med procesorienteringen. Procesorienteringen fokuserer netop på det faktum, at input fra underviser og materialer forarbejdes på forskellig vis af den enkelte lærende, hvorfor det er essentielt, at der i tilrettelæggelsen af undervisningen tages højde for et differentieret udbud af sproglige aktiviteter med henblik på optimalt at fremme den enkeltes læringsproces.

Læring er en personlig og aktiv proces, der fordrer medansvarlighed og selvstændighed. Med selvlæringskonceptet levnes den lærende mulighed for mere selvstændigt at tage et medansvar for egen læring samt for løbende at deltage i planlægning, revision og evaluering af denne proces.

Procesorienteringen i *gtPlus* opnås igennem træning via intervalmetoden, der, som nævnt, er forankret i indlæringspsykologiske forskningsresultaters påpegning af værdien af gentagen træning fordelt over tid.

I *gtPlus* tilgodeses differentieringstanken ved, at der ikke, som i de fleste andre edb-programmer til ordforrådsindlæring, er forhåndsindlagt udvalgte, niveaubestemte gloser². Dermed gives brugerne mulighed for selv at opbygge og videreudvikle deres eget glosekartotek, der således tilpasses den enkeltes leksikalske behov og interesser.

Endelig er der i programmet taget højde for den autonome grundtanke, fordi det i princippet er brugerne, der selvstændigt varetager opbygningen af deres personlige glosekartotek og er ansvarlig for udviklingen af deres leksikalske kompetence.

ERFARINGER MED GTPLUS

På Handelshøjskolen i Århus, spansk, anvender nu fjerde årgang studerende *gtPlus*. Der er naturligvis forskel på, hvor meget den enkelte studerende bruger programmet, men langt den overvejende del træner ret flittigt og med overbevisende resultater. De oplever nemlig hurtigt, at deres ordforråd ikke slår til, når de starter op på Bacheloruddannelsen, og at de ikke magter at arbejde med mundtlig kommunikation, som jeg underviser i, før ordforrådet er kommet på niveau.

Jeg giver mine studerende en to timers introduktion til programmet, hvor jeg gennemgår den pædagogiske side og dernæst laver en guided tour igennem programmets vigtigste funktioner. Herefter er de rustet til at træne selvstændigt, om end jeg anbefaler dem at bruge manualen som støtte i starten.

---

² Til den spanske version findes dog et glosesæt, som jeg har udarbejdet til mine egne studerende.

Det eneste problem, jeg har noteret, er, at nogle studerende, på trods af en grundig gennemgang af grundidéen bag intervalmetoden, alligevel tror, at de lærer mest ved hele tiden at træne på A-niveauet. Så med jævne mellemrum igennem det første semester repeterer jeg for en sikkerheds skyld, at denne fremgangsmåde er uhensigtsmæssig, hvis gloserne skal lagres i langtidshukommelsen.

Erfaringerne fra spansk er alt i alt så gode, at vi allerede sidste år valgte at introducere *gtPlus* for samtlige nye sprogstuderende. Og da programmet ikke er niveaubestemt, kan de bruge det løbende hele studiet igennem, til alle sproglige discipliner.

AFSLUTTENDE KOMMENTAR

Med citatet af David Wilkins i tankerne, er det min opfattelse, at det ikke nytter så meget, at vores elever lærer fonetiske, grammatiske og kommunikative regler mv., hvis de ikke på samme tid er i besiddelse af den fornødne leksikalsk kompetence, som disse regler kan appliceres på. Med et computerstøttet gloseværktøj som *gtPlus* får eleverne effektivt oparbejdet deres ordforråd, hvilket på sin side vil bidrage til en optimering af den generelle udvikling af deres produktive og receptive færdigheder.

*****

BIBLIOGRAFI

- Coady, James (1997a), "L2 vocabulary acquisition through extensive reading".
I J. Coady/T. Huckin, 225-237.
- Coady, James (1997b), "L2 vocabulary acquisition: A synthesis of research".
I J. Coady/T. Huckin: 273-290.
- Coady, James - Huckin, Thomas (red.) (1997), *Second Language Vocabulary Acquisition*.
Cambridge University Press.
- Ebbinghouse, H. (1885), *Über das Gedächtnis*.
Leipzig: Von Duncker and Humblot.
- Henriksen, Birgit (1995), "Hvordan husker man ord"?
Sprogforum, 3, 45-55.
- Hirsh, David - Nation, Paul (1992), "What vocabulary size is needed to read unsimplified texts for pleasure?"
Reading in a Foreign Language, 8/2, 689-696.
- Landauer, T.K. - Bjork, R.A. (1978), "Optimum rehearsal patterns and name learning". I Gruneberg/Morris/Sykes (red.), *Practical aspects of memory*, 625-632.
- Leitner, S. (1972), *So lernt man lernen*.
Freiburg: Herder.
- Mondria, Jan-Arjen/Mondria-De Vries, Siebrich (1994), "Efficiently memorizing words with the help of word cards and "hand computer": Theory and applications". *System*, 22/1, 47-57.
- Nation, Paul (1990), *Teaching and learning vocabulary*.
New York: Newbury House Publishers.
- Nation, Paul - Newton, Jonathan (1997), "Teaching vocabulary training".
I J. Coady/T. Huckin: 238-254.